

Om Anvendelsen af udenlandske Arbejdere i Landbruget.

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 23. April 1908.

Af

Cand. jur. V. Haarløv.

Gennem en Aarrække har der til Danmark fundet Indvandring Sted af udenlandske Landbrugsarbejdere. Ved Siden af Landbruget er det navnlig Teglværkerne, som benytte og have benyttet udenlandske Sæsonarbejdere i en Del af Aaret. Ved Teglværksarbejdet anvendtes i tidligere Tid navnlig tyske Arbejdere fra Fyrstendømmet Lippe-Detmold, hvis Befolkning var særlig kyndig i Teglblænding. Til Roearbejde i Landbruget benyttedes svenske Piger, som forhen i stort Antal søgte til dette Arbejde. Disse Forhold ere nu forandrede; hverken tyske eller svenske Sæsonarbejdere træffes for Tiden i større Tal. Ifølge en nylig offentliggjort Beretning fra det svenske Gesandtskab her i København er det kun enkelte Teglværker, der endnu beskæftige et større Antal svenske Arbejdere (ialt næppe over 100). Men iøvrigt synes Tilgangen af Arbejdskraft fra vore nærmeste Nabolande, Sverrig og Tyskland, i det væsentlige at være ophørt.

Derimod indkaldes der hvert Aar et betydeligt Antal mandlige og kvindelige Arbejdere fra Rusland og Østrig til Arbejde i Landbruget og enkelte andre Erhverv. Det er Polakker fra Russisk-Polen og fra Galizien samt tillige Arbejdere af ren russisk Herkomst fra det indre Rusland; mange Arbejdere, som komme hertil fra Galizien, ere af Nationalitet Ruthenere.

Ved disse polske, russiske og ruthenske Arbejdere inddrages Danmark i Kredsen af de Lande, for hvis Produktion Anvendelsen af Vandrearbejdere er af Betydning. De nationale og politiske Grænser ere i Almindelighed ikke til Hinder for den frie Udveksling af Arbejdskraft. Ligesom Penge og Varer omsættes fra Land til Land, saaledes er det naturligt, at den, der ikke i sit Hjemland kan opnaa tilstrækkelig Pris for sit personlige Arbejde, søger udenlands for at drage Nytte af de bedre Arbejdsvilkaar, som dér tilbydes; Nutidens hurtige og billige Samfærdselsmidler bidrage til at fremme en saadan Omveksling.

De Arbejdervandringer, som her skulle omtales, adskille sig fra den egentlige Udvandring derved, at Arbejderne kun i en Del af Aaret søge Beskæftigelse i fremmede Lande, men derefter regelmæssigt vende tilbage til Hjemlandet med det opsparede Overskud af fortjent Løn. Det er klart, at kun et Land, hvor Tilbud af Arbejdskraft langt overstiger Efterspørgslen, vil være i Stand til i stort Omfang at afgive Sæsonarbejdere til andre Lande, hvis Forhold paa Arbejdsmarkedet ere af modsat Karakter. Det er ikke udelukkende Befolkningens Talrighed, der sætter et Land i Stand til at udsende Sæsonarbejdere til andre Lande;

ved Siden heraf vil Landets hele økonomiske Udvikling, derunder fremfor alt Arbejdslønnens Størrelse, være af afgørende Betydning. Naar andre Lande tilbyde højere Løn, medens Hjemlandet kun kan stille Arbejdsløshed i Udsigt eller i bedste Fald tilbyde en Arbejds-løn, som er utilstrækkelig til Livets Ophold, ere Betingelserne til Stede for Arbejdervandringer i større Stil. Og selv om de økonomiske Livsbetingelser paa Hjemstedet ere taalelige, kan dog Udlandets højere Arbejds-løn udøve sin Tiltrækning. — For det Land, der saaledes afgiver en Del af sin Arbejds-kraft, er selvfølgelig den midlertidige Afgang af Sæsonarbejdere langt at foretrække for Arbejdernes endelige Udvan-dring med varig Bosættelse udenlands. Men ogsaa det Land, som finder sig nødsaget til at indkalde fremmed Arbejds-kraft, kan gøre dette med mindre Betænkelig-hed, naar det kun gælder om udenlandske Sæson-arbejdere, der efter endt Arbejdsperiode paany forlade Landet uden at tilføre dette en fast bosat Fremmed-befolkning. Asiaternes Stilling i de vestlige Stater i Nordamerika viser tilstrækkelig, hvilke betydelige Ulæmper der baade i national og økonomisk Henseende kan følge af fremmede Arbejdes varige Bosættelse i stort Antal indenfor et gammelt Folkesamfund.

I Europa er der navnlig to Landomraader, som afgive et særlig stort Antal Vandrearbejdere til andre Lande; det er Italien og det polske Omraade indenfor den russiske og østrigske Stat; hertil kommer efterhaanden ogsaa det indre Rusland.*)

---

*) Ogsaa fra Holland afgaa talrige Vandrearbejdere til Land-bruget i Vesttyskland, jfr. Meddelelser fra Udenrigsministeriet, 1908, S. 421.

Fra Italien udvandrede i Aaret 1906, fra hvilket Aar den seneste Statistik foreligger, c. 258000 Landarbejdere*). Vistnok henimod Halvdelen af disse Italienerne ere Vandrearbejdere, der midlertidig søge Beskæftigelse og Fortjeneste i Udlandet. Den økonomiske Aarsag hertil maa særlig søges i den lave Arbejds løn i Landbruget, gennemgaaende ikke over 2 Lire for Mænd, for Kvinder 1 à 1½ Lire i det højeste, i flere Provinser under 1 Lire daglig. Af Landarbejderne søge de fleste til de sydamerikanske Stater, navnlig Brasilien og Argentina. Naar Vinhøsten i Italien er endt (i Oktober-November Maaned), tiltræde de Rejsen over Oceanet og tjene som Høstarbejdere i det sydamerikanske Landbrug; ved Foraarets Komme i Evropa vende de tilbage, tidlig nok til at begynde paa Markarbejdet i deres Hjemland. I Evropa ere de italienske Arbejdervandringer rettede mod de nærliggende Lande: Frankrig, Schweiz, Sydtyskland og Østrig. Det er dog forholdsvis færre Italienerne, som her i Evropa søge Beskæftigelse ved Landbruget; de fleste søge til Jord- og Bygningsarbejde. I tyske Landbrugskredse har det ofte været overvejet, om ikke den fornødne udenlandske Arbejds kraft skulde søges i Italien frem for i Polen. Af nationale og politiske Grunde vilde man i Tyskland foretrække at anvende Italienerne for derved at undgaa i nogen Maade at blive økonomisk afhængig af Polakkerne.***) Imidlertid har Indkaldelse af italienske Landarbejdere hidtil vist sig økonomisk uoverkommelig for de tyske Landmænd;

*) Jfr. Meddelelser fra Udenrigsministeriet 1907, S. 850 ff.

**) Jfr. A. Sartorius v. Waltershausen: Die italienischen Wanderarbeiter, S. 26.

Rejsen fra Italien til Mellem- og Nordtyskland bliver for dyr, og hertil kommer, at de italienske Arbejdere, som fjærne sig saa langt fra Hjemmet, ikke ville nøjes med den Arbejds løn, der bydes i det tyske Landbrug; som Murere, Jord- og Teglværksarbejdere eller i Bjærgværker tjene de mindst 3 Reichsmark daglig, ofte betydeligt mere. Med disse Lønsatser kan det mellem-europæiske Landvæsen for Tiden ikke konkurrere; de italienske Landbrugsarbejdere søge derfor fortrinsvis til Sydamerika.

Ej heller i de skandinaviske Lande er der hidtil modtaget nogen Tilgang af italienske Vandrearbejdere. Derimod har baade det danske og det svenske Landbrug i de senere Aar i stedse stigende Omfang indkaldt polske Arbejdere til midlertidigt Sæsonarbejde i Sommerhalvaaret. I Forsommeren 1907 blev der gennem Landpolitiet foretaget en nøjagtig Tælling af de polske Arbejdere, som den Gang havde midlertidig Beskæftigelse i Danmark*); deres Antal var ca. 6700, hvilket Tal antagelig er noget forøget i Sommerens Løb, saaledes at man ialt kunde regne med en Tilgang til Danmark af ca. 7000 udenlandske Landarbejdere — herunder baade russiske og østrigske Polakker, Ruthenere og Russere. Med Hensyn til Polakkernes Fordeling mellem de enkelte Landsdele viste det sig, at af det samlede Antal fandtes de 5000 eller tre Fjerdedele (75,2 pCt.) paa Øerne mod ca. 1650 eller 24,8 pCt. i Jylland. Indenfor Øerne er det særlig Lolland-Falster, som beskæftiger et meget stort Antal

---

*) Jfr. herom og ved de statistiske Oplysninger i det følgende: Rigsdagstidende 1907—08, Tillæg A, Sp. 4819 ff.

Polakker, nemlig over 2000; det er Sukkerroedyrkingen, som lægger Beslag paa næsten hele denne Arbejdskraft. I Jylland er det navnlig i den sydøstlige Del, at den fremmede Arbejdskraft benyttes i stor Udstrækning; af de 1650 Polakker i Jylland fandtes de 974 eller ca. 60 pCt. i Sydjylland; det er ogsaa her, at den jyske Sukkerroedyrking finder Sted. I det nordlige og sydvestlige Jylland fandtes kun ca. 250 polske Arbejdere.

Af de 7000 polske Arbejdere var ca. 400 eller omtrent 6 pCt. beskæftigede udenfor Landbruget, for de flestes Vedkommende som Teglværksarbejdere; de øvrige 94 pCt. beskæftigedes ved Landbruget. — Omtrent to Tredjedele af samtlige Polakker var Kvinder; disses Antal udgjorde ialt ca. 4500. I Landbruget anvendes fortrinsvis kvindelige Arbejdere, navnlig til Roearbejdet.

Til Overblik over, hvilken Del af det danske Landbrug der anvender polske Landarbejdere, har Statens statistiske Bureau paa Grundlag af det indsamlede Materiale foretaget en Gruppering af Polakernes Antal efter Størrelsen af de Ejendomme, hvorpaa de vare beskæftigede. Det viser sig herved, at ca. 1100 af de fremmede Landbrugsarbejdere beskæftigedes paa Gaarde mellem 1 og 12 Tdr. Hartkorn, altsaa nærmest Bøndergaarde; det er en Sjettedel, som beskæftiges her, medens de fem Sjettedele arbejdede paa Proprietær- og Hovedgaarde; indenfor disse igen fandtes i de større Landbrugsvirksomheder paa over 20 Tdr. Hartkorn ca. 4500 polske Landbrugsarbejdere, altsaa henimod de tre Fjerdedele af det hele Antal. Antallet af Polakker paa de enkelte Ejendomme varierer fra

ganske faa Arbejdere til Arbejdshold paa 20 Arbejdere eller derover. Ligesom man paa Øerne og navnlig paa Lolland-Falster finder det største samlede Antal Polakker, saaledes er det ogsaa paa enkelte Ejendomme dér, at de særlig store Arbejdshold ere samlede; af de 17 Ejendomme i Landet, som beskæftigede et Antal af 30 polske Arbejdere eller derover, vare de 12 beliggende paa Lolland-Falster, men slet ingen i Jylland.

Af de statistiske Oplysninger har det særlig Interesse at betragte Antallet af polske Arbejdere i Forhold til Antallet af samtlige Arbejdere indenfor Landbruget. Det viser sig, at Polakkerne paa Lolland-Falster udgør 9,7 pCt. af samtlige Landarbejdere; paa Øerne i det hele 3 pCt. og i Jylland 0,8 pCt. af Landbrugets Arbejdere. I Forhold til de ca. 345000 Mennesker, som i hele Danmark beskæftiges ved egentligt Landarbejde, udgør Polakkerne 1,8 pCt., hvilket jo ikke er saa særlig meget. Men ikke desto mindre maa det erkendes, at disse 6—7000 Polakker efterhaanden ere blevne en vigtig Faktor i det større Landbrugs Økonomi, netop fordi deres Anvendelse saa væsentlig er begrænset til de store Gaarde. Og for Sukkerroedyrkingen, denne ejendommelige og indbringende Alliance mellem Landbrug og Industri, er Polakkernes Arbejde af grundlæggende Betydning; det er de polske Pigers flittige Arbejde i de danske Roemarker, som betinger Sukkerroernes Vækst og Høst og derved ikke alene skaffer Landbruget i visse Egne en god Indtægtskilde, men ogsaa skaber Forudsætningen for en blomstrende Industri. Det er derfor af Interesse lidt nærmere at betragte de polske Vandrearbejderes

Stilling og Forhold. Spørgsmaalene blive: hvilke ere Polakkernes Forhold i deres Hjemland; hvorledes er deres Liv og Vilkaar her i Landet; samt endelig hvilken Indflydelse udøver denne systematiske Anvendelse af udenlandsk Arbejdskraft paa vore hjemlige Landarbejderforhold?

De polske Vandrearbejderes Hjemstavn synes for Tanken ret langt borte, men Afstanden i Rummet er dog ikke saa stor; kun en Dags Jærnbanerejse fører fra Berlin over Grænsen til russisk Polen. Men i Kultur og social Tilstand er Forskellen mellem disse Egne og Nord- og Mellemeuropa saare betydelig. Russisk-Polen, Kærnen i det gamle Kongerige, er befolket af $11\frac{1}{2}$ Million Mennesker; Befolkningstætheden er i Gennemsnit 76 Personer pr. $\square$ Kilometer, men hæver sig i enkelte Guvernementer til 150 og 130 pr. $\square$ Kilometer. I Danmark er Befolkningstætheden beregnet til 66 pr. $\square$ Kilometer for hele Landet; Russisk-Polen indtager i Befolkningstæthed den 6te Plads mellem Europas Lande. Af de $11\frac{1}{2}$ Million Indbyggere henhøre $2\frac{1}{2}$ Million til Landarbejderklassen; det er Folk uden Jord eller med ganske smaa Parcelejendomme, som ikke kunne ernære en Familie. Byerne kunne ikke optage den ledige Arbejdskraft; Industrien er kun lidet udviklet. Paa Landet er den større Grundbesiddelse langt overvejende; ca. 46 pCt. af den polske Jord er udlagt til middelstore og store Godser eller tilhører Statskassen. Bondestanden og den lavere Adel ejer ca. 51 pCt. af Jorden. Under disse Forhold er den saa talrige jordløse Landarbejderklasse ganske afhængig af de Arbejdsvilkaar, som de besiddende Klasser ville tilbyde, og da Landbruget paa Godserne kun er lidet

intensivt — store Strækninger henligge til Skov og Græsgang — bliver Arbejdslønnen paa Landet meget ringe. Gennemsnitslønnen for en Daglejer i Polen er i Aaret 1890 beregnet til $35\frac{1}{2}$ Kopek (c. 70 Øre) i Sommer- og Høsttiden, for en kvindelig Arbejder i samme Tid 25 Kopek (c. 50 Øre). I Foraaret regnes Gennemsnitslønnen for en Daglejer til 23 Kopek (c. 45 Øre), for Vinteren til 17 Kopek (33 Øre); alt paa egen Kost. Der regnes med 290 Arbejdsdage aarlig, hvilket for en Familie, hvor baade Mand og Kone gaa paa Dagleje hele Aaret rundt, kan give en aarlig Gennemsnitsløn af 139 Rubler (c. 270 Kr.). En polsk landøkonomisk Forfatter antager, at Lønnen i Virkeligheden end ikke naar denne aarlige Gennemsnitssum, da stadigt Arbejde ikke kan paaregnes; Arbejdet afbrydes ikke sjældent ved længere Tids Standsninger paa Grund af Klimaet og andre naturlige Hindringer; disse Arbejdsløshedsperioder kunne navnlig om Vinteren medføre ligefrem Hungersnød mellem Landbefolkningen. — Landarbejdernes Boliger ere som Regel slette; ofte boer en hel Arbejderfamilie i én eneste lille Stue. — Skoleundervisningen er ret ufuldkommen; Børnene søge kun Skolen i omtrent 50 Dage af Aaret og kun om Vinteren; ved Rekrutprøverne viser det sig, at 60—70 Mand af 100 ere ude af Stand til at læse. De foreliggende Oplysninger herom ere fra Aaret 1897, men Tilstanden er vistnok nu noget forbedret, idet der af den polske Intelligens i Løbet af det sidste Tiaar er udført et stort Arbejde og ofret betydelige Pengebeløb for at hæve Folkeoplysningen. — I det hele er Landbefolkningens Stilling i Polen saa ringe, at end ikke det tarveligste Livsophold kan forskaffes ved Landets

eget Arbejde. Befolkningen er ligefrem tvungen til at fortjene sit Brød udenfor Hjemstedet. Fra Begyndelsen af Tiaaret 1880—90 begyndte de store Udvandringer, først til Nordamerika, senere til Brasilien, som efter officielle Opgørelser i Aarene 1892 og 1893 alene modtog en Indvandring af c. 40000 Polakker. Ved Siden af den endelige Udvandring have de midlertidige Arbejdervandringer fra de polske Guvernementer udviklet sig til meget høje Tal; for de seneste Aar anslaaes Antallet af polske Arbejdere, der afgaa til midlertidigt Arbejde over den preussiske Grænse, til c. 225000 hvert Aar. Det store Flertal af disse Folk finder Beskæftigelse i det tyske Landbrug øst for Elben. Men ogsaa i Bjærgværksdriften i de vestlige Provinser, i Westfalen og Rhinprovinsen, anvendes de polske Vandrearbejdere i betydeligt Antal. — Arbejdervandringerne have i Polen medført en langsom Stigning af Arbejdslønnen. Landets Tilstand er dog i det væsentlige uforandret. Dette Landomraade er ikke i Stand til at yde hele sin Befolkning Arbejde og Underhold Aaret igennem; de typiske Aarsager til Arbejdervandring, Landets Overbefolkning og Fattigdom, ere vedblivende til Stede. *)

Ogsaa den østrigske Del af Polen — Galizien — er overbefolket og det i endnu højere Grad end Russisk-Polen. Galizien har c. $7\frac{1}{2}$ Million Indbyggere eller gennemsnitlig 93 Beboere pr. □ Kilometer. I 1848 blev Bøndernes Livegenskab ophævet i Galizien, og de agrariske Forhold have senere udviklet sig paa en for

---

*) J. Trzeinski: Russisch-polnische und galizische Wanderarbeiter im Posen, S. 9—24.

den store Befolkning uheldig Maade. De større Godsbesiddelser have optaget henved 33 pCt. af Jorden; Bondejorden udgør 54 pCt. af det samlede Jordareal, men Bøndernes Landbesiddelse er dels ved Arv, dels ved Salg adsplittet i ganske smaa Parcelejendomme eller købt ind af de store Godser; omtrent 60 pCt. af al Bondeejendom er under 3 Morgen, o: c. $1\frac{1}{3}$ Tønde Land af Areal. Misvækst, lave Priser og trykkende Skattepaalæg have nødsaget Bønderne til at stifte Gæld i deres Ejendomme, og denne Prioritetsgæld har efterhaanden undergravet det selvstændige Bondebrug. Galizien var i en Aarrække ganske uden moderne Kreditinstitutter, og Aagerkreditten fandt derfor her en gunstig Jordbund; man har betegnet Galizien som Aagerens klassiske Land. Under 25 pCt. Rente kunde Bønderne intet Laan opnaa, men i adskillige Distrikter maatte man regne med en Rentefod af 50—150 pCt. Ofte maatte Debitorerne afdrage deres Rentegæld med personligt Arbejde eller stille et Grundstykke som Pant. For at modvirke Aageren oprettede den øst-rigske Regering den »k. k. privilegerede galiziske Bondekreditbank«. Denne udviklede sig imidlertid snart til et privilegeret Aagerinstitut, der ompændte Landet med sine Agenter og under forskellige Former faktisk krævede 18—25 pCt. Renter af Laan i fast Ejendom. For at standse Ondet maatte Regeringen i 1884 ophæve Bondekreditbanken, som derefter var under Likvidation indtil 1899, men ogsaa under sin Afvikling optraadte ret haardhændet overfor Bønderne. Følgen af denne økonomiske Rovdrift var, at mangfoldige Bondegaarde solgtes ved Tvangsauktion; de tidligere Ejere maatte forlade Gaarden i den yderste Fattigdom og sank da

ned i de jordløse Landarbejderes store Proletariat. I Nutiden regner man, at henved 80 pCt. af Landbefolkningen i Galizien tilhører den besiddelsesløse Arbejderklasse*). Arbejdsforholdene er imidlertid ugunstige. Ganske vist ere Lønsatserne noget højere end i Russisk-Polen; der ydes nu i Galizien en Dagløn fra 1 østrigsk Kr. (75 Øre) til $2\frac{1}{2}$ østrigske Kr., c. 1 Kr. 90 Øre i dansk Mønt i den gode Arbejdstid (Sommer og Høst). Men de store Godser kunne langt fra blot tilnærmelsesvis beskæftige Landets Arbejdere, end ikke i Høstens Tid, og gennem hele den lange kolde Vinter maa de galiziske Landarbejdere vente at være arbejdsløse. Som Følge af disse Forhold er Vandrearbejdet en Livsbetingelse ogsaa for Galiziens Arbejderbefolkning. Galizien har under sine nuværende Produktionsforhold kun Overflod paa det menneskelige Materiale; Landet er overbefolket og maa afgive sit Menneskeoverskud. Dette sker ved de midlertidige Vandringer, som Folket nu synes at foretrække fremfor den varige Udvandring til Amerika. Fra Galizien afgaar hvert Aar ca. 8000 Vandrearbejdere til Tyskland, navnlig de nærmestliggende Provinser Schlesien, Posen og Sachsen, men ogsaa til hele Preussen og til Mecklenburg; mindre Strømme forgrene sig til Schweiz, Rumænien og i de senere Aar tillige til Danmark og Sverrig. Henved 8000 af de galiziske Vandrearbejdere ere Ruthenere, de øvrige af polsk Nationalitet. De galiziske Regeringsmyndigheder modvirke saa vidt muligt Udvandringen til Amerika, der anses fordærlig for Landet, men derimod søger Regeringen paa

---

*) J. Trzcinski: Anf. V. S. 28.

bedste Maade at betrygge og regulere Vandrearbejdet. En Kommission, der nylig har været nedsat til Undersøgelse af Vandringsspørgsmaalet, udtaler, at de 80000 Galizieres Sommerfortjeneste hjælper Landarbejderne over Bekymring, Sult og Nød i den lange haarde Vinter og det endnu værre Foraars. Kommissionen konstaterer tillige, at Vandrearbejdet ogsaa i kulturel Henseende har højnet den galiziske Arbejderbefolkning; Vandrearbejdernes Selvfølelse er stegen; de klæde sig bedre og ernære sig bedre end før deres Rejser. Vandrearbejdet er baade socialt og økonomisk et Gode for Galizien*).

Fra Polakkernes Hjemlande — Russisk-Polen og Galizien — ville vi nu følge dem paa deres Foraarsrejse til de udenlandske Arbejdssteder. I Februar—Marts Maaneder strømme Vandrearbejderne til den preussiske Grænse; her passerer i Løbet af en Maanedstid ca. 300000 Mennesker, deraf 80000 fra Galizien og 220000 fra Russisk-Polen**). Paa russisk Grund er Fæstevirksomhed og Antagelse af Arbejdere til Udlandet forbudt; Arbejdernes Antagelse maa derfor ske paa preussisk Grund i en af de mange Smaabyer langs Grænsen. De russisk-polske Arbejdere skulle for at kunne passere Grænsen være forsynede med Pas, som udstedes paa 8½ Maaned og kun maa meddeles Folk, der bo indenfor en Zone af 3 Mil fra Grænsen. — Det er imidlertid ikke sjældent, at Arbejdere ogsaa fra de indre Egne komme til Grænsedistrikterne og tage Ophold der en kortere Tid, for da at faa et Pas

*) J. Trzcinski: Anf. V, S. 45; Protokol der Expertise über das Auswanderungswesen, Wien 1905.

***) Meddelelser fra Udenrigsministeriet, 1907, S. 5.

til Overgangen over den tyske Grænse. Mange forsøge at bryde Pastvangen ved om Natten at gaa over Grænsen, hvilket giver Anledning til blodige Sammenstød med Toldsoldaterne og mange Ulykkestilfælde paa Grænsefloderne. — I Galizien kan Arbejdernes Antagelse foregaa paa østrigsk Grund. Tidligt paa Aaret gennemstrefjes de polske Landsbyer af Agenter og Underagenter, af Fødsel Polakker eller Tyskere fra Grænseegnene, som paatage sig at skaffe Vandrearbejderne Plads for den forestaaende Arbejdssæson. Disse Agenter faa en ret høj Betaling, fra 2 til 10 Reichsmark, for hver Arbejder, som de hverve, men tillige lade de sig betale af vedkommende Arbejder; Agentvæsenet er en ligefrem Beskatning, der af sagkyndige anslaaes til henved 10 pCt. af Vandrearbejdernes Fortjeneste. Fra den hjemlige Landsby føres Arbejderne i smaa Hold til Grænsen; her anbringes de i store Herberger, hvor Hundreder af Mennesker samles i overfyldte Rum; Nattelejet er en Straasæk, hvis Indhold ikke fornyes Sæsonen igennem, og det hele Hus er i en ubeskrivelig Tilstand af Urenlighed. Den Agent, som afhentede Folkene i deres Hjemstavn, er nu forsvunden, men i Grænsebyerne møde de tyske Agenter og Udsendinge fra enkelte Landmænd og Organisationer i alle de Lande, der søge polsk Arbejdskraft; disse afslutte da de endelige Kontrakter og ledsage de enkelte Hold til Arbejdsstederne. For at modarbejde de Misbrug, som følge med Agenternes Virksomhed i Galizien, blev der her i Aaret 1904 af den østrigske Regering oprettet en Stats-Arbejdsanvisning, som omfatter 16 Stats-Fæstekontorer rundt om i Landet og tilbyder saavel Arbejderne som de udenlandske Arbejdsgivere sin

direkte Bistand uden Mellemmænd.*) Denne Institution er endnu ikke helt indarbejdet, men i de sidste Aar er der dog gennem disse Regeringskontorer anbragt c. 10000 Vandrearbejdere. Dette er af en Udvandring paa c. 80000 Mennesker vel ikke særligt meget, men det er dog en god Begyndelse, og det tør ventes, at den lovløse Menneskehandel, som hidtil har været sat i Værk i de galiziske Landsbyer, efterhaanden vil kunne hindres. I hvert Fald vil enhver udenlandsk Arbejdsgiver, som søger galiziske Arbejdere, være vel tjent med at benytte Statskontorerne fremfor at betro sine Interesser til ukendte polske eller tyske Privat-Agenter. Den offentlige Arbejdsanvisnings Overledelse i Lemberg har tillige den Opgave at varetage de galiziske Arbejders Beskyttelse under deres Ophold i Ulandet. — Danmark har i afvigte Vinter oprettet et Konsulat i Lemberg.

Fra den russiske og østrigske Grænse udgaar da den aarlige polske Folkevandring til Tyskland og Nordeuropa. Mange ere allerede rejsevante og kende de Forhold, som de gaa i Møde; det er ikke faa danske Landmænd, som Aar efter Aar modtage de samme Polakker. Men for de fleste og navnlig de unge er Rejsen et Skridt ud i det ganske ukendte. De har — i Reglen gennem Agenter og Kommissionærer i flere Led — ladet sig fæste f. Eks. til Danmark — et geografisk Begreb, hvormed de ikke forbinde nogen som helst Forestilling. De ere fremmede og hjælpeløse, ukendte med Sprog og alle de andre nye Forhold, som møde dem paa deres Arbejdssted. De ere bundne ved en mellem dem og Arbejdsgiveren eller en Mel-

---

*) J. Trzcinski: Anf. V. S. 55.

lemmand paa hans Vegne indgaaet Kontrakt, men Kontraktens Indhold er ofte kun i ringe Grad klargjort for Arbejderne og forstaaet af dem. I mange Tilfælde er Udbetalingen af den fortjente Arbejds løn betroet den Arbejderne ledsagende Opsynsmand eller Fører, som da uden virksom Kontrol kan foretage vilkaarlige Afkortninger. Hertil kommer saa, at de polske og russiske Arbejdere ere henviste til paa hvert Arbejdssted at modtage Bolig og delvis Kost hos Arbejdsgiveren, saaledes at hele det paagældende Arbejdshold boer sammen og fører Fælleshusholdning, spiser og sover i den anviste Bolig. Alt dette begrunder for de polske Arbejdere en ejendommelig Undtagelsesstilling i Sammenligning med almindelige danske Arbejderforhold. Der tiltrænges for de udenlandske Arbejdere en særlig Beskyttelse. Statsmagten maa ved sin Bistand sikre dem Ligestilling i Retsforholdet, hvor de paa Forhaand ere deres Medkontrahent underlegne, ikke fordi dansk Lov og Ret paa nogen Maade yder Udlændinge mindre Beskyttelse for Person og Ejendom end Landets egne Børn, men fordi disse Udlændinge — de polske Arbejdere — paa Grund af deres Uvidenhed og Fattigdom er ganske ude af Stand til at drage Nytte af de almindelige Retsmidler, der ere saa let tilgængelige for enhver dansk Mand. — Hvad Kontraktforholdet angaar, er det vistnok berettiget for Polakernes Vedkommende at gøre Indgreb i den Grundsætning om Kontraktfrihed, som er gældende i dansk Ret. Som juridisk Princip maa Kontraktfriheden begrænses af sociale Hensyn. Og socialt set bør den ubundne Frihed til at kontrahere om personlige og økonomiske Værdier kun anerkendes, hvor begge Parter

ere nogenlunde ligestillede i Evne til at kunne varetage deres Interesser. Men det maa indrømmes, at der netop i denne Henseende i fremtrædende Grad er Ulighed til Stede mellem de udenlandske Vandrearbejdere og deres danske Arbejdsgiver. Derfor er der her Brug for en Undtagelseslovgivning, som til Arbejdernes Beskyttelse griber regulerende ind i Kontraktforholdet ved at udelukke usædvanlige og ugunstige Kontraktvilkaar. Som Eksempel paa saadanne skal nævnes en Bestemmelse, som fra de tyske Arbejdskontrakter hidtil har været overført ogsaa til de fleste i Danmark gældende Kontrakter, nemlig om Arbejdsgiverens Ret til for visse Forseelser at straffe den polske Arbejder med Bøder, der indeholdes i Arbejdslønnen. Denne Straffemyndighed er i Reglen betinget for Forhold som det, at Arbejderen ikke rettidig indfinder sig til Arbejde og ikke kan bevise en gyldig Grund hertil, at han gør sig skyldig i daarlig Opførsel, er forfalden, driver omkring om Natten eller ikke retter sig efter Husordenen. Det synes klart, at en saadan Straffemyndighed i Arbejdsgiverens Haand skaber en ugrundet og uheldig Ulighed i Kontraktforholdet, idet der herved tillægges den ene Kontrahent — Arbejdsgiveren — Beføjelse til ensidig efter sin vilkaarlige Afgørelse at straffe sin Medkontrahent; tilmed er Bedømmelsen af Arbejderens Skyld i disse ret ubestemt formulerede Forseelser overladt Arbejdsgiveren alene. Til Afværgelse af slige for Arbejderne uheldige Vilkaar er det meget ønskeligt, at Kontraktforholdet reguleres og bindes ved en af Staten autoriseret Normalkontrakt, som da bliver den eneste Kontrakts-Affattelse, der tillades benyttet i

Danmark ved Arbejdskontrakter med udenlandske Vandrearbejdere.

Med Hensyn til Sikkerheden for en reel Løn-udbetaling er det Forholdet til den Polakkerne ledsagende Fører eller Opsynsmand, der volder Vanskelighed. Paa mange Arbejdssteder er Ordningen den, at Føreren — foruden at være Tolk og Arbejdsleder — tillige er ligefrem Entreprenør for Arbejdet, saaledes at han alene oppebærer hele Arbejdsvederlaget og udbetaler al Arbejds løn til Polakkerne, der alene staa i Kontraktforhold til ham. Og selv om saadant Entrepriseforhold ikke foreligger, er det dog Skik og Brug paa mange Arbejdssteder, at det samlede Beløb af Arbejds lønnen til alle de polske Arbejdere hver Lønningsdag udbetales Opsynsmanden til videre Fordeling. Under disse Forhold er det meget vanskeligt for den ikke-polsktalende Arbejdsgiver at paase, at Arbejderne virkelig faa deres fulde Løn udbetalt uden vilkaarlige Afkortninger. Føreren eller Opsynsmanden har i Kraft af sin Stilling en stærk Myndighed overfor Arbejderne, navnlig de unge og uerfarne Folk, som her i fremmed Land ere ganske afhængige af ham. Forurettelser med Hensyn til Lønudbetalingen fremkalde imidlertid hurtigt Uro mellem Arbejderne paa vedkommende Hold, og Følgen bliver da ofte en Arbejdsnedlæggelse eller endogsaa Arbejdernes Bortgang i Utide til lige Skade for dem selv og for Arbejdsgiveren. Paa dette Punkt bør derfor den særlige Beskyttelse finde Udtryk i en Kontrol med Lønudbetalingen; et virksomt Middel hertil vil det være at kræve, at enhver udenlandsk Arbejder skal være forsynet med en Afregningsbog, hvori der hver Lønningsdag indføres, hvor meget vedkommende har for-

tjent, og hvad der er ham udbetalt. Ved at sammenholde Afregningsbogen med den autoriserede Kontrakt maa det uden Vanskelighed kunne fastslaas, om den enkelte Arbejder har faaet sit Tilgodehavende eller ikke. Et heldigt Resultat af denne Foranstaltning vil det vistnok blive, at Førerens Virksomhed i de fleste Tilfælde indskrænkes til at være Tolk og Formand under Arbejdet, idet enhver Interesse i at være Mellemmand ved Udbetalingen af Arbejds løn bortfalder. Disse Førere — »Aufsehere«, som de kaldes ogsaa her i Danmark — ere som oftest tysktalende Polakker eller Tyskere fra de østlige Grænseegne; mange af dem har i en Aarrække (10—12 Aar) haft deres Virksomhed i Danmark; det er ofte dygtige og ret velstaaende Folk. Om én af dem fortælles, at han i sin Hjemstavn i Galizien har skænket Sognet en Kirkebygning.

Som tidligere nævnt er den rælles Bolig — Polak-Kasernen, som den kaldes — af største Betydning for de polske Vandrearbejderes Velfærd her i Landet. Det er ogsaa i ganske særlig Grad Polakkernes Boligforhold, som have tiltrukket sig den offentlige Opmærksomhed og været Genstand for Kritik. Om Polak-Kasernerne ved de danske Gaarde tør det siges, at de gennemgaaende ere bedre end deres Rygte. Mange Arbejdsgivere have til dette Brug med ikke ringe Udgift opført gode, sunde og velindrettede Boliger, som navnlig træffes i Sukkerroedistrikterne, hvor man gennem en Aarrække har modtaget polske Arbejdere. Ved Siden heraf er der imidlertid rundt om i Landet — baade i Landbrugsvirksomheder og ved Teglværker — Polak-Boliger, som lade meget tilbage at ønske, og

en gennemgribende Forbedring i alle disse Forhold kan ikke ventes, før der af det offentlige stilles bestemte, for alle Arbejdsgivere bindende Krav til Boligens Indretning. Som Hovedpunkter maa kræves, at Boligen skal være tørt og sundt beliggende, at Soverum ikke maa overfyldes med Beboere, og at der findes særskilte Soverum for Arbejdere af hvert Køn samt en særlig Sygestue i saadanne Polak-Kaserner, som have et større Antal Beboere. Endvidere bør der sørges for, at tilstrækkelig Udluftning og Rengøring finder Sted. Med Hensyn til Renlighed og Orden maa det imidlertid erindres, at Polakkernes personlige Ønsker og Tilbøjeligheder ingenlunde gaa i denne Retning. Den, der gæster dem i deres Hjemlands Boliger i Galizien og Russisk-Polen, vil vistnok træffe paa Forhold, som spotte al moderne Hygiejne, og den Betragtning kunde derfor gøres gældende, at der ikke er nogen særlig Grund til her i Landet at byde dem andre Livsvilkaar, end de selv maaske ønske og ere vant til fra Hjemlandet. Man kan dog sikkert ikke lade sig nøje hermed. I et velordnet Samfund bør det ikke taales, at et fremmed Befolkningselement indretter sit Liv efter et Niveau, som ligger betydeligt under Landets almindelige Standpunkt. Herved skabes Demoralisation, og de Goder, som efterhaanden ere opnaede ved Fremme af den almindelige Sundhed og Sædelighed, sættes i Fare. Det bør derfor være de almindelige danske Krav til sunde og ordentlige Boligforhold, som ogsaa maa komme til Anvendelse for udenlandske Arbejdere under disses Ophold i Danmark; her er et Omraade, hvor vor højt priste nationale Kultur forpligter os selv.

Det er disse tre Hovedsynspunkter, nemlig Regu-

lering af Kontraktforholdet gennem en autoriseret Normalkontrakt, Indførelse af Afregningsbøger og Forbedring af Boligforholdene, der ligge til Grund for det Lovforslag angaaende Anvendelse af udenlandske Arbejdere, som i denne Samling er forelagt paa Rigsdagen*). Dette Forslag vil iøvrigt, hvis det gennemføres, blive et ejendommeligt Led i vor Arbejderbeskyttelseslovgivning. Medens Fabrikloven for Industriens Arbejdere retter sine Beskyttelsesregler paa at begrænse Børns og unge Menneskers Arbejdstid samt forebygge Fare for Arbejdernes Sundhed og Liv under deres Gærning i Fabriklokalet, er det i Loven om udenlandske Arbejdere de voksne Arbejderses Stilling i frit indgaaede Kontraktforhold, som tages under offentlig Beskyttelse, hvilket hidtil ikke er sket i dansk Lovgivning. Der findes ej heller andet Steds i vor Arbejderlovgivning stillet særlige Krav til Indretning af Boliger alene under Hensyn til, at disse ere bestemte for Arbejdere; her gør nævnte Lovforslag et principielt vigtigt Skridt ind paa et Omraade, der hidtil har været utilgængeligt for offentlig Kontrol. Og endelig vil Forslagets Gennemførelse have den særlige Interesse, som altid knytter sig til social Lovgivning paa Landbrugets Omraade. Den velvillige Modtagelse, som baade det betydningsfulde Lovforslag om Landbrugets Ulykkesforsikring og den her omtalte Reform af de udenlandske Landarbejders Forhold har faaet hos Landbrugets Talsmænd, synes at tyde paa, at der indenfor vort Hovederhverv, hvor dog de fleste danske Arbejdere beskæftiges, er Evne og Vilje til at fremme Reforme til Gavn for Arbejderklassen.

*) Jfr. Rigsdagstidende 1907—08, Tillæg A, Sp. 4793 ff.

For den polske Vandrearbejder er det imidlertid ikke den danske Arbejderlovgivning — hvor god denne end er eller bliver — som drager ham her til Landet; den afgørende Tiltrækning er Arbejdslønnen. I det danske Landbrug betales i Dagløn til fuldvoksne mandlige Polakker 1 Kr. 50 Øre (i Høsttiden 2 Kr.) daglig; unge Mænd under 20 Aar og kvindelige Arbejdere faa 1 Kr. 15 Øre pr. Dag (i Høstens Tid 1 Kr. 50 Øre dgl.). Men desuden gives en Del af Arbejdet, navnlig paa Roemarkerne, i Akkord, og Arbejdsfortjenesten kan ved disse Akkorder hæves til gennemsnitlig 2 Kr. 10 Øre daglig for Kvinder og 2 Kr. 40 Øre dgl. for Mænd; for særlig dygtige Roearbejdere kan Akkordfortjenesten til Tider naa 3 Kr. daglig eller endog derover. Ved Siden af Pengelønnen yder Arbejdsgiveren frit Hus med Brændsel samt til hver Arbejder $12\frac{1}{2}$ Kilo Kartoffler ugentlig samt 1 Liter skummet Mælk daglig. Den kontante Arbejdsindtægt for en Roearbejder med Akkordløn beregnes til c. 300 Kr. for Kvinder, 360 Kr. for Mænd for en Arbejdssæson her i Landet. En polsk Landbrugsarbejder paa Dagleje har i en Arbejdssæson en Arbejdsindtægt af c. 220 Kr. for kvindelige Arbejdere og c. 285 Kr. for mandlige. Lægges disse Tal til Grund, viser en forsigtig Beregning, at de 6600 polske Arbejdere, som ved den officielle Tælling ifjor Sommer fandtes her i Landet, have haft en samlet kontant Arbejdsfortjeneste af henved 1,900000 Kr. foruden Naturalier. Polakkerne ere i høj Grad sparsommelige med den fortjente Arbejdsløn. Ifølge Oplysninger baade her fra Danmark og fra Tyskland tør det antages, at ca. $\frac{2}{3}$ af Fortjenesten bringes eller sendes tilbage til Hjemlandet; her i Landet leve Polak-

kerne mest af Mælk og Kartoffler, som leveres dem af Arbejdsgiveren, medens de indskrænke deres Indkøb af andre Fødevarer, Kød og Brød, saa meget som muligt. Efter den før nævnte Beregning tør det vistnok antages, at de polske Arbejdere ifjor Efteraar ere rejste her fra Landet med en samlet kontant Arbejdsfortjeneste af over 1 Million Kroner.

Arbejdstiden for polske Arbejdere paa Dagløn er ifølge de fleste i Danmark gældende Kontrakter fra Kl. 5 Morgen til Kl. 7 Aften med Fradrag af $\frac{1}{2}$ Time Frokost, 1 Time Middag og $\frac{1}{2}$ Time Vesper, altsaa en Netto-Arbejdstid af 12 Timer. — I Praksis vil Polakkernes Arbejdstid paa de fleste Gaarde følge den almindelige Arbejdstid for Gaardens Folk. Overarbejde udover det kontraktmæssig fastsatte Timetal godtgøres ved de sædvanligt benyttede Kontrakter de polske Arbejdere med en Betaling af 18 Øre for hver paa-begyndt Time for mandlige Arbejdere og 14 Øre for Kvinder.

Polakkerne leve deres eget Liv hver i sin lille Koloni, hvis enkelte Medlemmer holde stærkt sammen; ofte ere de beslægtede eller hjemmehørende i samme Landsby. Et saadant lille Hold af Arbejdere vil ikke skilles ad; de sætte sig bestemt imod at adsplittes ved Fordeling til forskellige Arbejdssteder, og Landmændene ere ofte af den Grund nødt til at modtage flere Folk, end de egentlig har Brug for. Naar Polakkerne behandles godt og tillige ere under stadigt Tilsyn, arbejde de med stor Flid og Iver; Dagen igennem gaa de utrætteligt frem og tilbage paa de endeløse Roemarker og passe det ensformige, anstrængende Arbejde med Udtynding og Rensning af Roerne. De modtage

med Taknemmelighed enhver lille Venlighed, der vises dem. Haard Behandling gør dem sky og mistænksomme, og hvis deres »Aufseher« eller nogen dansk Arbejdsleder indlader sig paa at give en polsk Arbejder et Slag, udsætter man sig for, at hele Holdet straks paa Stedet nedlægger Arbejdet og gaar hjem til Kasernen for at samle deres Ejendele sammen til en hastig Afrejse. Det er derfor i høj Grad i Arbejdsgivernes Interesse, at intet Overgreb finder Sted, og at der i den Henseende holdes stræng Justits. — Efter Fyratten fornøje Polakkerne sig ofte ved Leg og Dans. Med den danske Befolkning have de kun ringe Forbindelse udenfor Arbejdstiden, selv om de ved flere Sommers Ophold her have lært lidt af Sproget; som et enestaaende Tilfælde kan nævnes, at en her-værende polsk Pige for nogle Aar siden blev gift med en Gaardmand og nu sidder som Husmoder i en dansk Bondegaard.

Polakkernes Interesse udenfor det materielle er knyttet til deres Religion; de ere fromme Katolikker af dyb primitiv Religjøsitet. Den katolske Kirke i Russisk-Polen og Galizien er i Ordets egentlige Forstand en Folkekirke, en folkelig Aandsmagt, som i Hjemlandet udøver en overordentlig Indflydelse paa Landbefolkningen. Kirken følger ogsaa Vandrearbejderne under deres midlertidige Ophold her i Landet; flere katolske Præster, hvoraf i afvigte Sommer de to vare indfødte Polakker, berejse hele Landet og besøge Folkene paa deres Arbejdssteder. Disse Præster udføre ved Siden af den kirkelige Gærning et nyttigt socialt Arbejde, idet de ved deres Besøg paa Gaardene nøje undersøge Arbejdernes Livsvilkaar, deres Kontrakts-

Løn- og Boligforhold; Præsterne have ofte — som Folkenes Talsmænd — opnaaet Forbedringer i Vandrearbejdernes Kaar; desuden have de været til megen Nytte baade for Arbejdsgivere og Arbejdere ved at mægle i Stridigheder eller udjævne Konflikter og Misforstaaelser. — Ogsaa Ruslands Generalkonsulat følger med vaagen Interesse de russiske Undersaatters Stilling under Sæsonarbejdet i Danmark.

Ved den i det foregaaende meddelte Oversigt over de polske Arbejders Forhold er det Vandrearbejderne og disses særlige Stilling og Interesse, som man har haft for Øje. Men Emnet om udenlandske Arbejders Anvendelse i det danske Landbrug rummer ogsaa et andet Problem af mere udpræget dansk Interesse; nemlig det Spørgsmaal, om ikke Indkaldelsen af Polakker direkte eller indirekte skader de danske Arbejdere og derigennem vort Samfund i dets Helhed. Til Belysning heraf maa vi et Øjeblik vende tilbage til de før nævnte Oplysninger om Polakkernes Lønforhold. Foruden den kontante Pengeløn udreder Arbejdsgiveren Rejsepenge for hver Arbejder frem og tilbage (20—25 Kr. for hver Rejse) samt de tidligere nævnte Naturalier. Alle disse Ydelser maa sammenlægges for at udfinde Arbejdsgiverens Udgift til den polske Arbejdskraft. Ifølge en Gennemsnitsberegning bliver Arbejdsgiverens Udgift pr. Dag 1 Kr. 68 Øre for en kvindelig polsk Arbejder, 2 Kr. 5 Øre pr. Dag for en mandlig Arbejder. For de Arbejdere, der have Akkord, stiger Arbejdsgiverens Gennemsnitsudgift til 2 Kr. 15 Øre pr. Dag for Kvinder og 2 Kr. 45 Øre pr. Dag for Mænd. Til Sammenligning anføres, at Lønnen for danske midlertidige Landarbejdere paa egen Kost ifølge

Statistisk Bureaus Undersøgelser*) er beregnet til 1 Kr. 50 Øre à 1 Kr. 60 Øre gennemsnitlig pr. Dag for kvindelige Daglejere. For mandlige Daglejere anslaaes Arbejdslønnen til 2 Kr. 30 Øre daglig Foraar og Sommer. — Det ses heraf, at Arbejdsgiverens Udgift til polsk Arbejdskraft for Kvinders Vedkommende er omtrent lig Arbejdslønnen til danske Daglejersker, snarest maaske lidt højere; for Mænd er Lønnen til Polakker noget lavere end Lønnen til danske Daglejere, men Forskellen er dog ret ringe, næppe over 25 Øre pr. Dag. Det maa vist efter disse Lønforhold erkendes, at Polakkerne — som Stillingen er i Øjeblikket — ikke trykke Arbejdslønnen for danske Landarbejdere; de polske Vandrearbejdere ere ingenlunde den billige Arbejdskraft, som undertiden antages. Men mere indirekte kunde Indkaldelsen af udenlandske Landarbejdere antages at skade de danske, nemlig ved at hindre eller dog forhale en Stigning af Arbejdslønnen. Hertil ere de polske Arbejdere imidlertid for faa; naar Landbruget bekæftiger 7000 polske Arbejdere, men omkring 350000 danske Mænd og Kvinder, saa synes det udelukket, at de Lønkrav, som stilles fra disse forholdsvis faa fremmede, der tilsammen kun udføre en ringe Brøkdæl af Landbrugets Arbejde, skulde være bestemmende for den store Hær af danske Landarbejdere. Paa Spørgsmaalet om Arbejdslønnen i Landbruget vil Anvendelsen af Polakker i det nuværende begrænsede Omfang næppe faa videre Indflydelse. Ej heller kan det ventes, at den Mangel paa Arbejdskraft, som efter enstemmigt Vidnesbyrd er til Stede overalt i vort Landbrug, vil kunne afhjælpes ved Ind-

---

*) Tyende- og Daglejerlønnen i Danmark 1905, S. 26—27.

kaldelse af udenlandske Arbejdere i stort Tal. Danmark ligger for langt borte fra de Egne af Europa, hvor den menneskelige Arbejdskraft findes i Overflod; det store Arbejdsmarked i Mellemeuropa vil vistnok nu som tidligere drage de fleste af Vandrearbejderne til sig, og det vilde for Danmark være en stor og skæbnesvanger Risiko, om vort Hovederhverv skulde blive afhængigt af, at vi hvert Aar vare i Stand til at drage det fornødne Antal Hjælpere til fra Udlandet. Vandrearbejdet er et Fænomen af udpræget universel Karakter. Om Vandrearbejderne overhovedet finde Vej til Danmark, beror i første Række paa andre Landes Tilstande og Forhold, som vi her kun meget vanskeligt kunne bedømme og forudberegne, og som i alt Fald helt unddrage sig vor direkte Indflydelse. Det maa erindres, at Danmark i Efterspørgslen efter Vandrearbejdere har stærke Konkurrenter, og en pludselig Forhøjelse af Arbejdslønnen i Tyskland og Østrig vilde kunne medføre de alvorligste Vanskeligheder for det danske Landbrug, hvis dette i væsentlig Grad var henvist til udenlandsk Arbejdskraft.

Spørgsmaalet om Landbrugets Arbejdskraft maa vistnok søges løst indenfor vore egne Grænser, dels gennem en fortsat videre Udvikling af Landbrugets Teknik paa Maskindriftens Omraade, dels gennem Foranstaltninger af mere social Karakter. Herved sigtes navnlig til Indførelse af en velorganiseret Arbejdsanvisning, der kunde drage de arbejdsløse i Byerne, navnlig i Hovedstaden, ud til midlertidigt Sæsonarbejde paa Landet. En mere varig Tilbageflytning fra By til Land kan ikke ventes, men det burde dog vistnok forsøges, om der ikke indenfor vort eget Land kunde

finde en vis Arbejdervandring Sted. I Sverrig er der gjort Skridt til Organisation af offentlige Arbejdsanvisningskontorer, bl. a. med dette Formaal*). Heri Landet kunde Sagen vistnok kun fremmes gennem Samarbejde mellem Landbrugets Organisationer og Fagforeningerne i Byerne og paa Landet. Det er ikke for de faglig uddannede Arbejdere, at en saadan Arbejdsanvisning kunde ventes at faa Betydning; disse ville som Regel ikke være tjent med under midlertidige Arbejdsløshedsperioder at forlade Byerne, hvor der snart paany kan blive Beskæftigelse i Faget. Derimod tør det formodes, at der indenfor Arbejdsmændenes Klasse vil findes talrige, navnlig unge Folk, som i Mangel af tilstrækkeligt Arbejde i Byen ere villige til at tage midlertidigt Sæsonarbejde i Landbruget og kunne være vel tjent hermed, naar Landbruget i den travle Arbejdstid byder en Dagløn af 2 Kr. 85 Øre à 3 Kr. daglig foruden frit Ophold. Den gifte Arbejder kunde beholde sin Bopæl i Byen, hvor Familien forblev, indtil Forsørgeren vendte tilbage efter endt Arbejdssæson med den paa Landet fortjente Løn. En planmæssig Ledelse af arbejdsløse yngre Mænd fra Byerne til de Egne, hvor det større Landbrug midlertidig mangler Arbejdere, vilde i betydelig Grad lette Arbejdsløshedskassernes og den gensidige Understøttelses Byrder. — En anden Foranstaltning, der væsentlig bidrager til Forbedring af Landarbejderforholdene, er Akkordarbejdets Gennemførelse i saa vidt Omfang som muligt; herved fremmes den Stigning i Arbejdslønnen, som er det bedste Middel til at bevare duelige Arbejdere i Landbruget. Det nuværende Tidspunkt maa

---

*) Jfr. H. Hertel i Tidsskrift for Landøkonomi 1908, S. 190—93.

— under Hensyn til de høje Produkt- og Ejendomspriser — anses særlig gunstigt for en Lønforhøjelse*). I Forbindelse hermed vil vistnok Tyendeforholdets Afløsning af et friere Arbejdsforhold gøre det lettere at beholde de unge Karle og Piger paa Landet, i alt Fald i længere Tid, end det nu er Tilfældet.

De udenlandske Vandrearbejdere bør vedblive at være, hvad de for Tiden er, en Nødhjælp for Landbruget. I Roedyrkningen have de optaget et Arbejdsomraade, som den hjemlige Arbejdskraft ikke ønsker og maaske ej heller behøver at beskæftige sig med under de nuværende Forhold. Det er da en naturlig Opgave saa vel for Staten som for den enkelte Arbejdsgiver at sikre disse flittige og nyttige Mennesker, der lægge deres Arbejde i den danske Jord, en betrygget Retsstilling og forsvarlige Livsvilkaar under deres Ophold her i Landet.

Foredraget efterfulgtes af en Diskussion, hvoraf vi gengive nedenstaaende Udtalelser:

Landstingsmand, Forpagter C. Sonne, takkede Indlederen for hans klare og udtømmende Foredrag, hvortil Taleren kun ønskede at knytte nogle almindelige Betragtninger. — Det Spørgsmaal, om den udenlandske Arbejdskraft kunde siges at skade danske Landarbejdere, havde Indlederen besvaret med Nej. Taleren havde med Tilfredshed hørt Indlederen karakterisere de udenlandske Arbejdere som en Nødhjælp. De er nødvendige for Sukkerroedyrkningen, men man kunde ikke sige, at de er et »nødvendigt Onde«. De fremmede Roearbejdere fortrænge ikke dansk Arbejdskraft; de

---

*) J. Warming i Nationaløkonomisk Tidsskr. 1908, S. 57.

udfylde kun et tomt Rum, og det endda kun delvis. Ved Bedømmelsen af Forholdet var det ikke nok at tage Hensyn til de summariske Tal; det maatte erindres, at der blandt de fremmede Roearbejdere var forholdsvis faa Mænd, og disse vare meget unge, overvejende halvvoksne Dreng. Hovedparten af de udenlandske Landarbejdere var altsaa Piger, og disse konkurrerede ikke med de danske Kvinder i Landbruget. Efterhaanden som Landarbejderlønnen i Danmark var stegen, stillede Arbejderne ganske naturligt det Krav, at Hustruens Arbejdsevne skulde forbeholdes Hjemmet og Børnene. Havde man ikke de udenlandske Arbejdere, maatte Sukkerroedyrkingen paa de sydlige Øer reduceres med Halvdelen. Men naar det saaledes var nødvendigt at have disse Arbejdere, var det ogsaa rimeligt, at der skaffedes dem betryggende Retsforhold, og Landmændene kunde derfor kun hilse det paagældende Lovforslag med Tilfredshed, saa meget mere som de fleste af de Ting, der foresloges, allerede var praktiserede i de gode Landbrug.

Overretssagfører Wolff: Indlederen havde lagt Hovedvægten paa Indvandringen af Landarbejdere fra Polen, hvilket var naturligt, da det overvejende Antal fremmede Roearbejdere endnu kom herfra, men ogsaa fra det egentlige Rusland kom der en Del Landarbejdere hertil, og deres Antal steg Aar for Aar. Disse russiske Indvandrere, hvis kulturelle Standpunkt var meget lavt, vare ofte ret uheldigt stillede, fordi de vare ukendte med de Forhold, de gik ind til. Det herværende russiske Generalkonsulat havde foretaget en Række Undersøgelser angaaende de indvandrede russiske Landarbejders Forhold, og paa Grundlag heraf var der til Indenrigsministeriet rettet Henvendelse om at faa indført Foranstaltninger til Betyggelse for disse Mennesker. Blandt andet lagde Konsulatet Vægt paa, at det blev paabudt, at Kontrakten skulde oprettes i Hjemlandet, og at der søgtes tilvejebragt Garantier for, at de paagældende forstaa Kontraktens Indhold. Det sidstnævnte vilde kunne opnaas derved, at Kontrakten altid skal oprettes i Nærværelse af en Notar, som ved Paategning attesterer, at Dokumentet er oplæst for og godkendt af den paagældende Arbejder. Endvidere vilde det være ønskeligt, om det blev paabudt, at

Arbejderens Pas skulde deponeres hos Politiværgheden, samtidig med at han tiltraadte sin Plads.

Hofjægermester Beck gjorde gældende, at de i Lovforslaget omtalte Bestemmelser om en Normalkontrakt netop havde til Formaal at sikre Arbejderne mod de Vanskeligheder, hvorm Overretssagfører Wolff talte. En tilsvarende Sikkerhed kunde næppe naas ad nogen anden Vej. Det var Talerens Opfattelse, at Lovforslaget i enhver Henseende var tilfredsstillende, og at Danmark, hvis Forslaget vedtages, vilde komme til at staa som et Foregangsland paa dette Lovgivningsomraade.
